

„STUDIA I MATERIAŁY”, t. 7
DZIEDZICTWO KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH
STAN BADAŃ I POSTULATY BADAWCZE

Redakcja naukowa
Janusz Grabowski, Rafał Mroczek, Przemysław Mrozowski

*PIASTOWIE MAZOWIECCY
NA STOLICACH BISKUPICH*

*THE MASOVIAN BRANCH OF THE PIAST DYNASTY
IN BISHOPRICS*

DOC. DR LESZEK ZYGNER
ORCID: 0000-0001-9892-7426

Słowa klucze:

Biskup, Piast, mazowiecki, stolica, dynastia, kościelny

ISBN 978-83-7022-236-9 (ZKW) 978-83-940026-9-5 (AGAD) 978-83-65681-04-1 (NDAP)
ARX REGIA® WYDAWNICTWO ZAMKU KRÓLEWSKIEGO W WARSZAWIE – MUZEUM
ZAMEK KRÓLEWSKI W WARSZAWIE – MUZEUM 2015

PIASTOWIE MAZOWIECCY NA STOLICACH BISKUPICH

W 700-letnich dziejach dynastii Piastów niewielu jej przedstawicieli sięgnęło po mitrę biskupią¹. Wśród nich trzech wywodziło się z linii Piastów mazowieckich. Byli to książęta: Henryk Siemowitowic, Aleksander Mazowiecki i Kazimierz Bolesławowic, przy czym tylko Aleksander Siemowitowic jako jedyny spośród wszystkich synów piastowskich przywdział purpurę kardynalską. Prowadzone od lat badania nad genealogią Piastów, działalnością kościelną i polityczną wspomnianych biskupów, ich karierami kościelnymi, stosunkami z książęcymi braćmi i innymi panującymi, powiązaniem ze szlachtą mazowiecką, stosunkiem do kapituł katedralnych i innych instytucji kościelnych pozwalają ukazać mazowieckich książąt biskupów w nieco pełniejszym świetle niż jeszcze kilkadziesiąt lat temu. Przede wszystkim jednak umożliwiają podjęcie próby odpowiedzi na pytanie, jakie były przyczyny obrania przez nich kariery kościelnej i – w dalszej konsekwencji – wyniesienia ich na stolice biskupie. W szerszym kontekście warto zauważyć, że biskupami zostawali jedynie przedstawiciele dwóch linii dynastii piastowskiej – śląskiej i mazowieckiej. Wśród Piastów śląskich, najliczniejszej linii w całej dynastii², już od końca XII w. książęcy synowie sięgali po mitrę biskupią, natomiast na Mazowszu zwyczaj ten obserwujemy dopiero od końca XIV w., choć zależność Kościoła płockiego od władzy książęcej na Mazowszu niewiele ustępowała stosunkom panującym na Śląsku.

¹ Poza Piastami mazowieckimi byli to kolejno: książę opolski Jarosław (biskup Wrocławia 1198–1201), książę śląski Władysław (arcybiskup Salzburga 1265–1270), synowie księcia bytomskiego Kazimierza – Bolesław (arcybiskup Ostrzyhomia 1321–1328) i Mieszko (biskup Nitry 1321–1334 i Veszprem 1334–1344), książę legnicki Waclaw (biskup Lubusza 1378–1382 i Wrocławia 1384–1417), książę opolski Jan zwany Kropidłem (biskup Poznania 1382–1384, Włocławka 1384–1389 i 1402–1421, Kamienia 1394–1398, Chełmna 1398–1402 oraz arcybiskup nominat w Gnieźnie 1389–1394), książę legnicki Henryk (biskup Włocławka 1389–1398), książę oleśnicki Konrad (biskup Wrocławia 1417–1447). Na ich temat zob. *Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, *passim*; *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, red. E. Gatz, C. Brodtkorb, Berlin 2001, s. 107 (Jarosław Opolski), s. 112–113 (Waclaw Legnicki), s. 113 (Konrad Oleśnicki), s. 307–309 (Jan zwany Kropidłem), s. 666 (Władysław Śląski); J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180–1320*, Kraków-Bydgoszcz 2003, s. 266–267 (książę Jarosław); T. Graff, *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków 2008, s. 33–36 (Jan Kropidło).

² Zob. J. Grabowski, „Gens Piastea in Masovia”. O roli dynastii piastowskiej na Mazowszu, w: *Mazowsze w retrospektywie badawczej. Dynastia, instytucje, społeczeństwo*, red. W. Graczyk i in., Kraków 2016, s. 59.

Pierwszym księciem mazowieckim, który w swojej karierze kościelnej osiągnął godność biskupią, był Henryk Siemowitowicz³, najmłodszy syn Siemowita III i jego drugiej żony, księżniczki ziebickiej Anny, urodzony ok. 1368–1370 r.⁴. Według przekazu Janka z Czarnkowa – podważonego ostatnio przez Marka Cetwińskiego⁵ – przysły biskup płocki przyszedł na świat w więzieniu w Rawie Mazowieckiej, gdzie jego matka została wtrącona z rozkazu męża, który posądził ją o zdradę małżeńską. Gdy z wyroku księcia Siemowita (w relacji Janka z Czarnkowa niemalże „Srogiego”) uduszono księżną Annę, jej syn Henryk trafił do domu pewnej ziemianki z okolic Rawy⁶, a później znalazł się na dworze swojej przyrodniej siostry Małgorzaty, żony księcia słupeckiego i dobrzyńskiego Kaźka Bogusławowicza⁷. Po pewnym czasie Siemowit III zmienił swój stosunek do Henryka, uznał go za syna i przeznaczył do stanu duchownego, postanawiając jednak, że gdyby porzucił on stan duchowny, miał otrzymać od braci równą część ojcowizny⁸. W 1378 r. książę Henryk, posiadający już niższe święcenia, wraz ze swoim ojcem, księciem Siemowitem, otrzymał w zarząd od biskupa poznańskiego Mikołaja z Kórnika, kolektora Kamery Apostolskiej w Polsce, dobra prepozytury płockiej, które wakowały po nominacji biskupiej byłego prepozyta Dobiesława⁹. Gdy jednak prepozyturę płocką objął nieznan bliżej Miecław, co miało miejsce między 1380 a 1383 r., wówczas książę Henryk otrzymał z upoważnienia papieskiego prepozyturę łęczycką, którą już wcześniej arcybiskup Janusz Suchywilk nadał Pełce z Grabowa. Doszło więc do kolejnego sporu, w wyniku którego Siemowit III zajął zbrojnie dobra prepozytury łęczyckiej dla syna i spustoszył należące do arcybiskupa posiadłości łowickie. Po tych wypadkach arcybiskup cofnął nadania dla Pełki, a książę Henryk objął prepozyturę łęczycką. Natomiast prepozyturę płocką Henryk uzyskał między

³ Na jego temat zob. D. Poppe, *Henryk (ok. 1366–1393), książę mazowiecki, biskup płocki*, w: PSB, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 413–414; K. Jasiński, *Henryk Siemowitowicz i jego żona Ryngałta. Studium historyczno-genealogiczne*, w: *Słowianie w dziejach Europy. Studia historyczne ku uczczeniu 75. rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej profesora Henryka Łowmiańskiego*, Poznań 1974, s. 159–164; A. Radziwiński, *Pralaci i kanonicy kapituły katedralnej w Płocku w XIV i poł. XV w. Studium prozopograficzne*, t. 1: *Pralaci*, Toruń 1991, s. 82–83; A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374–1426). Studium o elicie politycznej Mazowsza na przełomie XIV i XV wieku*, Warszawa 1998, s. 171–172; M. Wilamowski, *Henryk*, w: *Piastowie...*, s. 304–306; M.M. Grzybowski, L. Zygnier, *Episkopat płocki w latach 1075–2015. 940 lat istnienia diecezji*, Płock 2015, s. 82–84.

⁴ K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, Poznań–Wrocław 1998, s. 93–95; J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Kraków 2012, s. 297.

⁵ Na ten temat zob. tekst opublikowany w niniejszym tomie, s. 115–126.

⁶ Tak interpretował przekaz Jana z Czarnkowa (*per quamdam pauperulam dominam*) K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 94.

⁷ *Kronika Jana z Czarnkowa*, wyd. J. Szlachtowski, w: MPH, t. 2, Lwów 1872, s. 693.

⁸ Wyraźnie mówi o tym dokument z 23 września 1379 r., w którym książę Siemowit III określał warunki podziału Księstwa Mazowieckiego między swych synów. NKDM, cz. 3, nr 216 (wydany pod błędną datą dzienną 25 lutego 1379 r.). Zob. także Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 297.

⁹ NDKM, cz. 3, nr 205 (Płock, 30 maja 1378 r.). Zob. także Radziwiński, *Pralaci i kanonicy...*, t. 1, s. 82.

7 stycznia a 11 sierpnia 1384 r.¹⁰. Po raz pierwszy z tytułem prepozyta płockiego wystąpił na dokumencie biskupa Ścibora z Radzymina z 11 sierpnia 1384 r., dotyczącym sprzedaży zakonowi krzyżackiemu wsi Niedźwiedź na ziemi chełmińskiej¹¹, po raz ostatni zaś na dokumencie wspomnianego biskupa z 9 września 1389 r., zatwierdzającym uposażenie kościoła parafialnego w Dzierżeninie¹².

Po śmierci biskupa Ścibora z Radzymina kapituła katedralna płocka, nie bez nacisku ze strony panujących wówczas na Mazowszu książęcych braci¹³, wybrała księcia Henryka, ówczesnego prepozyta płockiego i łęczyckiego, posiadającego święcenia subdiakonu, na biskupstwo płockie¹⁴. Wybór kapituły został zatwierdzony przez Bonifacego IX bullą z 18 marca 1390 r.¹⁵, którą przywiózł do Płocka zaufany współpracownik książąt mazowieckich, kantor płocki Dadźbog ze Szczawina¹⁶, który jeszcze na początku września 1390 r. regulował w Kameronie Apostolskiej zobowiązania finansowe nowego biskupa i jego poprzedników¹⁷. Do konsekracji biskupiej w Płocku jednak nie doszło, być może z powodu zbyt młodego wieku biskupa nominata (sytuacja analogiczna do późniejszego biskupa nominata Kazimierza Bolesławowica) bądź z woli samego księcia, który nie chciał przyjąć święceń biskupich, mając wątpliwości co do obranej przez siebie lub narzuconej mu przez ojca kariery duchownego¹⁸. Brak święceń biskupich, niejedyny przecież tego rodzaju przypadek wśród późnośredniowiecznych biskupów, nie przeszkadzał jednak księciu Henrykowi w zarządzaniu diecezją płocką, a zwłaszcza korzystaniu z dość bogatego uposażenia biskupstwa płockiego. Z zachowanych dokumentów wiemy, że w zarządzie diecezją wyręczał go oficjał płocki Jan Włodkowic, zwany Różanym, h. Nowina¹⁹ oraz kanclerz dworu

¹⁰ Radziwiński, *Pralaci i kanonicy...*, t. 1, s. 83. Zob. także A. Salina, *Polityka książąt mazowieckich wobec władz Kościoła od początku XIV wieku do 1526 roku*, Poznań 2011, s. 234.

¹¹ *Codex diplomaticus Prussicus*, t. 4, wyd. J. Voigt, Königsberg 1853, nr 23 (Płock, 11 sierpnia 1384 r.).

¹² KDKM, nr 116 (Płock, 9 września 1389 r.).

¹³ W związku z wolą zapisaną w testamencie Siemowita III w sprawie podziału Księstwa Mazowieckiego między jego synów, z zastrzeżeniem równego udziału dla Henryka, gdyby porzucił on karierę duchowną, wybór ten był na rękę dla przyrodnich braci Henryka. Zob. Poppe, *op.cit.*, s. 413–414.

¹⁴ Niektórzy badacze uważają, że elekcja ta miała miejsce 21 lutego 1390 r., jak przekazał w swej kronice Jan Długosz (z błędną datą roczną). J. Długossii, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. 10 (1370–1405), Warszawa 1985, s. 192. Zob. T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 46 (tu podany rok 1391); T. Nowakowski, *Źródła Jana Długosza do dziejów Mazowsza w XI–XIV wieku. W poszukiwaniu rocznika płockiego*, Bydgoszcz 2012, s. 277–278. Natomiast nie do przyjęcia jest teza, że wybór ten nastąpił 18 marca 1390 r., gdyż tego dnia została już wystawiona w Rzymie bulla prekonizacyjna. Por. Jasiński, *Henryk Siemowitowic...*, s. 161; Supruniuk, *op.cit.*, s. 171; Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 297.

¹⁵ *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. 8: *Acta Bonifacii Papae IX.*, fasc. 1 (1389–1391), wyd. E. Długopolski, Kraków 1939–1946, nr 103 (Rzym, 18 marca 1390); *Bullarium Poloniae*, t. 3 (1378–1417), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym-Lublin 1988, nr 149 (Rzym, 18 III 1390).

¹⁶ Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 46. Na temat kantora płockiego Dadźboga zob. Radziwiński, *Pralaci i kanonicy...*, t. 1, s. 69–72; Supruniuk, *op.cit.*, s. 156–157.

¹⁷ *Elementa ad fontium editionis*, t. 1: *Polonica ex Libris Obligationum et Solutionum Camerae Apostolicae ab a. 1373*, wyd. J. Lisowski, Rzym 1960, nr 47 (Rzym, 4 września 1390 r.).

¹⁸ Wilamowski, *Henryk...*, s. 305.

¹⁹ Na jego temat Radziwiński, *Pralaci i kanonicy...*, t. 2: *Kanonicy*, Toruń 1993, s. 71–72.

biskupiego Andrzej Rukała h. Prus²⁰. Natomiast w czynnościach pontyfikalnych zastępował go biskup kijowski Filip z konwentu plockich dominikanów²¹. Na dokumentach z lat 1391–1392 książe Henryk tytułował się jako *electus confirmatus Plocensis necnon dux Masovie*²². Z taką właśnie intytulacją 30 września 1391 r. wystawił dokument erekcyjny dla parafii Żochowo koło Płońsk²³, a także pojawił się na ostatnim dokumencie z 3 lutego 1392 r., w którym zezwalał kanonikowi Andrzejowi Rukale sprzedać sołectwo we wsi kapitulnej Wrońska²⁴. Są to nieliczne ślady obecności biskupa Henryka w jego diecezji, któremu bardziej bliska wydawała się kariera polityczna aniżeli kariera kościelna. Już najbliższe miesiące pokazały konsekwencje takiego właśnie myślenia młodego księcia.

Wiosną 1392 r. król Władysław Jagiełło wysłał biskupa plockiego z tajną misją pogodzenia go z księciem Witoldem, który przebywał wówczas w zamku na rzece Niemen koło Kowna. Podczas trzytygodniowego pobytu na Wyspie Rycerzy (*Ritterswerder*) biskup Henryk poznał przebywającą u Krzyżaków w charakterze zakładniczki córkę księcia litewskiego Kiejstuta, siostrę księcia Witolda Ryngałkę Annę²⁵. Zauroczony wdziękami litewskiej księżniczki, nie czekając na dyspensę papieską, ożenił się z nią – zapewne między kwietniem a czerwcem 1392 r.²⁶ – tracąc tym samym biskupstwo plockie. Z perspektywy dwudziestoparolatka, wkraczającego w świat wielkiej polityki, porzucenie niechcianego biskupstwa na rzecz związku małżeńskiego, który w wymiarze politycznym nie tylko cementował ugodę króla Władysława Jagiełły i wielkiego księcia Witolda, ale również umacniał koneksje władcy litewskiego z rodziną książęcą na Mazowszu²⁷, wydawało się uzasadnione. Jednakże fakt porzucenia biskupstwa dla świeckiej kariery, niejedyny tego rodzaju przypadek w gronie średniowiecznego episkopatu, budził wśród współczesnych pewne zgorznienie. Po odstępstwie księcia Witolda od Krzyżaków Henryk schronił się wraz z żoną na zamku w Surażu nad górną Narwią, a później w bezpieczniejszym Łucku. Tam zmarł niespodziewanie zimą 1392/1393 r., być może otruty²⁸, w czym współcześni widzieli pomstę Bożą za porzucenie biskupiego urzędu²⁹. Wśród historyków do dziś panuje spór na temat interpretacji nagłej śmierci księcia Henryka. Jeżeli przyjąć, że jego zgon nastąpił w wyniku otrucia,

²⁰ *Ibidem*, s. 27.

²¹ Na jego temat Grzybowski, Zygmunt, *op.cit.*, s. 357–358.

²² Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 298.

²³ AD w Płocku, Zbiór dokumentów erekcyjnych parafii diecezji plockiej zebranych z akt późniejszych przez ks. Tadeusza Żebrowskiego, Akt erekcyjny parafii Żochowo (Płock, 30 września 1390 r.).

²⁴ KDKM, nr 121 (Płock, 3 lutego 1392 r.).

²⁵ Na jej temat: K. Ożóg, *Ryngałka (zm. ok. 1429), księżniczka litewska*, w: PSB, t. 33, Wrocław 1990–1991, s. 539–541.

²⁶ Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 96.

²⁷ Zob. Wilamowski, *Henryk...*, s. 306; Supruniuk, *op.cit.*, s. 172.

²⁸ Poppe, *op.cit.*, s. 414; Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 95.

²⁹ Długosii, *Annales...*, lib. 10, s. 192. Zob. także Wilamowski, *Henryk...*, s. 306.

to za śmiercią eksbiskupa mogła stać zarówno jego żona (taką wersję przekazał Jan Długosz), jak i Krzyżacy wiedzeni chęcią zemsty za tajną misję Henryka. Niewykluczona jest również wersja, że trucidiel mógł działać z polecenia przyrodnych braci Henryka, którzy po porzuceniu przez niego stanu duchownego, zgodnie z wolą ojca, byli zobowiązani do odstąpienia mu równej części włości książęcych³⁰. Ponieważ śmierć księcia Henryka nastąpiła krótko po ślubie, zmarł on bezdziejnie, nie mając nawet 25 lat, a Księstwo Mazowieckie pozostało terytorialnie nieuszczerplone w rękach jego przyrodnych braci, spośród których Siemowit IV dożył 73 lat, a Janusz I aż 83 lat³¹. Ciało księcia Henryka sprowadzono do katedry płockiej i pochowano je 7 maja 1393 r. w grobach piastowskich³².

Drugim z Piastów mazowieckich, który sięgnął po mitrę biskupią, a nawet po kapelusz kardynalski, był książę Aleksander Mazowiecki³³, syn Siemowita IV i Aleksandry Olgierdówny, siostry króla Władysława Jagiełły. Przyszły purpurat urodził się ok. 1394–1395 r.³⁴ i był młodszym bratem księcia Siemowita V, starszym od księcia Kazimierza II³⁵. Zapewne już w dzieciństwie został przeznaczony do stanu duchownego i być może z tą myślą rodzice oddali go na wychowanie na dwór królewski w Krakowie. Jego obecność u boku wuja Władysława Jagiełły potwierdzają rachunki królewskie, poczynając od 1405 r.³⁶. O związkach księcia Aleksandra z Krakowem informują nas również późniejsze dokumenty, w których określany był on jako duchowny diecezji krakowskiej³⁷. Dla przyszłej kariery młodego księcia, poza królewską opieką oraz kontaktami z dworem i najbliższym otoczeniem władcy, ogromnie ważne były jego związki z Uniwersytetem Krakowskim i tamtejszym środowiskiem naukowym. Te ostatnie datują się od 1417 r., kiedy za rektoratu Mikołaja Sołtysowica z Konradswaldau *dominus Alexander filius illustris principis et domini, domini Symouiti ducis Masouie* zapisał się na studia w krakowskiej

³⁰ Zob. Ożóg, *Ryngatła...*, s. 539.

³¹ J. Grabowski, *Rozważania o Piastach mazowieckich*, w: *Dziedzictwo Piastów mazowieckich*, Warszawa 2016, s. 16.

³² *Idem*, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 454.

³³ Na jego temat zob. L. Bąkowski, *Książę mazowiecki Aleksander, biskup trydencki*, PH, 1913, t. 16, s. 1–34, 129–163; K. Piotrowicz, *Aleksander*, w: PSB, t. 1, Kraków 1936, s. 64–65; D. Caccamo, *Alessandro di Masovia*, w: *Dizionario biografico degli Italiani*, t. 2, Rzym 1960, s. 230–231; Radziwiński, *Prataci i kanonicy...*, t. 1, s. 60–61; *idem*, *Duces w kapitule katedralnej w Płocku w XIV i I poł. XV w.*, „Studia Płockie”, 1991–1992, t. 19–20, s. 199–201; S. Vareschi, *Alexander, Herzog von Masowien*, w: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448*, s. 786–787; J. Woś, *Alessandro di Masovia. Vescovo – principe di Trento (1423–1444)*, Pisa 1994; *idem*, *Alessandro di Masovia, vescovo di Trento e patriarca di Aquileia (1400–1444)*, Roma–Trento 1998; *idem*, *Aleksander Mazowiecki – biskup trydencki (1423–1444)*, „Saeculum Christianum”, 1999, nr 6/2, s. 17–30; K.R. Prokop, *Polscy kardynałowie*, Kraków 2001, s. 35–42; M. Czyżak, *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003, s. 312–313.

³⁴ Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 117–120. Wcześniej za podobną datą urodzenia Aleksandra (1395) opowiedział się również O. Balzer, zob. *idem*, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 501.

³⁵ Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 326–327.

³⁶ *Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388–1420*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1896, s. 297–299 (1405), 456, 458–459, 464, 468, 476, 482, 495, 497–498, 500–510 (1415/1416).

³⁷ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 5, wyd. F. Piekosiński, Poznań 1908, nr 362 (9 września 1422 r.).

wszechnicy³⁸. O karierze naukowej Aleksandra niewiele możemy powiedzieć poza tym, że w czasie studiów nie osiągnął żadnego stopnia naukowego, a w 1422 r. został wybrany na rektora krakowskiej uczelni³⁹. Choć był to niewątpliwie rektorat honorowy, to złożenie losów uczelni – nawet symboliczne – w ręce księcia miało niewątpliwie swoje głębsze uzasadnienie. Być może najważniejszą rolę odegrała w tym wypadku pozycja, jaką wyrobił on sobie wśród „ludzi uniwersytetu”, na co poniekąd wskazuje zachowana do dziś mowa uniwersytecka z okazji objęcia przez niego urzędu rektora, ukazująca go jako człowieka silnej ręki, miłującego życie towarzyskie, ale również poszukującego prawdziwej mądrości⁴⁰. Znane przecież były jego bliskie związki z uczonymi krakowskimi, nie tylko z wywodzącym się z Mazowsza rektorem Pawłem Włodkowicem, który będzie w przyszłości przebywał na dworze biskupim Aleksandra w Trydencie, ale także z doktorem dekretów Jakubem z Zaborowa (Zaborówka) h. Kuszaba czy mistrzem Stanisławem z Sobniowa h. Strzemie⁴¹.

Również inne motywy elekcji rektorskiej księcia Aleksandra powinny być brane pod uwagę, a zwłaszcza chęć dodania młodej jeszcze wówczas uczelni zewnętrznego splendoru (w końcu książę rektor nie był czymś powszechnie występującym w życiu uniwersytetu) czy pozyskanie przychylności rodziny królewskiej⁴². Bliskie związki Aleksandra Siemowitowica z krakowskim środowiskiem naukowym miały w przyszłości wpływ na jego silne przywiązanie do idei koncyliaryzmu, która to idea i jemu, i jego krakowskim mistrzom wydawała się jedynym i słusznym środkiem odnowy Kościoła w duchu reformy *in capite et in membris*⁴³.

Poza książęcym pochodzeniem, koligacjami rodzinnymi oraz formacją intelektualną najważniejszą rolę w życiu piastowskiego księcia odegrała jego kariera kościelna. Rozpoczął ją w wieku ok. 15 lat, otrzymując 20 lipca 1409 r. od papieża Aleksandra V prowizję na prepozyturę płocką i ekspektatywę na kanonię gnieźnieńską i wrocławską⁴⁴. Natomiast 9 sierpnia 1409 r. papież wpisał go w poczet notariuszy Stolicy Apostolskiej, polecając biskupowi płockiemu Jakubowi Kurdwanowskiemu przyjęcie od młodego księcia stosownej przysięgi⁴⁵. Przez następne kilka lat Aleksander wiódł spór

³⁸ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkps*, 258, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, R. Grzesik, t. 1, Kraków 2004, s. 91.

³⁹ *Ibidem*, s. 114. Zob. także K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 1, Kraków 1900, s. 105; *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000*, oprac. Z. Pietrzyk, Kraków 2000, s. 47.

⁴⁰ Woś, *Alessandro di Masovia, vescovo – principe di Trento...*, s. 113–122. Zob. także R.M. Zawadzki, *Spuścizna pisarska Stanisława ze Skarbimierza. Studium źródłoznawcze*, Kraków 1979, s. 82.

⁴¹ L. Bąkowski, *op.cit.*, s. 4–5. Zob. także J. Fijałek, *Mistrz Jakób z Paradyża i uniwersytet krakowski w okresie soboru bazylejskiego*, t. 1, Kraków 1900, s. 176–182 i 281–284; Z. Budkowa, *Jakub z Zaborowa*, w: PSB, t. 10, Wrocław 1962–1964, s. 368–369; M. Wolski, *Sobniowski Stanisław*, w: PSB, t. 39, Warszawa–Kraków 1999–2000, s. 537–540.

⁴² Bąkowski, *op.cit.*, s. 6; K. Piotrowicz, *op.cit.*, s. 64; Prokop, *op.cit.*, s. 36.

⁴³ Woś, *Aleksander Mazowiecki...*, s. 22.

⁴⁴ *Bullarium Poloniae*, t. 3, nr 1251 (Piza, 20 lipca 1409 r.).

⁴⁵ *Ibidem*, t. 3, nr 1218–1219 (Piza, 9 sierpnia 1409 r.).

o prepozyturę płocką z Dzierławem z Głowczyna z rodu Awdańców⁴⁶, a ponieważ jego wynik był dla księcia mazowieckiego niekorzystny, 23 stycznia 1414 r. papież Jan XXIII – na prośbę króla Władysława Jagiełły – nadał mu prowizję na wakującą wówczas prepozyturę gnieźnieńską, jedną z najważniejszych prałatur w ówczesnej Polsce⁴⁷. Prepozyturę tę objął jeszcze w tym samym roku, jak wynika z listu obediencyjnego kapituły gnieźnieńskiej do papieża Jana XXIII z 24 października 1414 r.⁴⁸, i niedługo potem wyruszył na sobór w Konstancji⁴⁹. Na posiedzeniu kapituły gnieźnieńskiej pojawił się po raz pierwszy dopiero 24 kwietnia 1418 r. i wtedy też złożył przysięgę kapitulną⁵⁰. W dokumentach z początku lat 20. XV w. tytułował się jako *Alexander Dei gratia dux Mazowie necnon prepositus sancte ecclesie Gnesnensis*⁵¹. Będąc prepozytem gnieźnieńskim, wszedł ponadto w posiadanie kanonii w kapitule katedralnej płockiej, co nastąpiło między 2 lutego 1417 r. a 15 lutego 1420 r.⁵², a w roku 1423, po nominacji biskupiej Zbigniewa Oleśnickiego, otrzymał również kanonię *fundi Kłeczko* w kapitule gnieźnieńskiej⁵³.

Jednak to nie godności prałackie i beneficja kanonickie miały być uwieńczeniem kariery kościelnej królewskiego siostrzeńca. Już po śmierci biskupa poznańskiego Piotra Wysza w 1414 r. – jak odnotował ku pamięci potomnych Jan Długosz – Aleksander był jednym z królewskich kandydatów proponowanych kapitule poznańskiej na wakujące biskupstwo⁵⁴. Ponieważ na stolicę biskupią w Poznaniu wybrano wówczas cieszącego się powszechnym szacunkiem i uznaniem ludzi Kościoła Andrzeja Łaskarza⁵⁵, książę Aleksander musiał czekać na kolejną szansę awansu. Najbardziej naturalne w tym wypadku wydawało się objęcie przez niego biskupstwa na rodzinnym Mazowszu, które wcześniej posiadał jego stryj, niechlubnej pamięci książę Henryk. Jednak w Płocku od lat zasiadał na stolicy biskupiej Jakub z Kurdwanowa, co znacznie krzyżowało plany awansu Aleksandra. Być może wydarzenia związane z buntem grupy prałatów i kanoników płockich przeciwko biskupowi Jakubowi z 1420 r.⁵⁶, niewątpliwie inspirowane przez osoby z najbliższego otoczenia księcia Siemowita IV

⁴⁶ Na jego temat: Radziwiński, *Prałaci i kanonicy...*, t. 1, s. 73–75.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 60.

⁴⁸ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, wyd. B. Ulanowski, t. 1: *Acta capitulorum Gnesnensis, Poznaniensis et Vladislaviensis (1408–1530)*, Kraków 1894, nr 1523 (Gniezno, 24 października 1414 r.).

⁴⁹ *Chronik des Konstanzer Konzils 1414 bis 1418 von Ulrich Richental*, wyd. T.M. Buck, Ostfildern 2014 (wyd. 4), s. 181 (*Hertzog Allexander der junger von der Masen von Masophye by Polan*). Zob. także F. Piekoński, *Goście polscy na soborze w Konstancji*, Kraków 1899, s. 143.

⁵⁰ Radziwiński, *Prałaci i kanonicy...*, t. 1, s. 60; Czyżak, *op.cit.*, s. 313.

⁵¹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 5, nr 362 (9 września 1422 r.). Zob. także Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 327.

⁵² Radziwiński, *Prałaci i kanonicy...*, t. 1, s. 60.

⁵³ Czyżak, *op.cit.*, s. 313.

⁵⁴ I. Długossii, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. 11 (1413–1430), Warszawa 2000, s. 31.

⁵⁵ Na jego temat zob. Andrzej Łaskarz z Gosławic: *duchowny, dyplomata, intelektualista 1362–1426*, Konin 2015.

⁵⁶ Szerzej na ten temat zob. Grzybowski, Zygnier, *op.cit.*, s. 92–93.

lub przez samego władcę mazowieckiego, mogły w planach „buntowników” zmierzać do odsunięcia od władzy ówczesnego biskupa i przekazania jego urzędu (po papieskiej i królewskiej akceptacji) w ręce Siemowitowica⁵⁷. Jak wynika z listu wielkiego mistrza krzyżackiego Michała Küchmeistera do książąt mazowieckich z 11 lutego 1421 r., rozważano również kandydaturę Aleksandra na biskupstwo wrocławskie, wakujące po śmierci księcia Jana Kropidły. Plany te jednak skończyły się fiaskiem, gdyż papież Marcin V mianował 25 lipca 1421 r. biskupem wrocławskim Jakuba Kurdwanowskiego, czemu z kolei sprzeciwił się zdecydowanie król Władysław Jagiełło⁵⁸. Ostatecznie biskup Jakub pozostał w Płocku, a stolicę biskupią we Wrocławku objął królewski kandydat Jan Pełła z Niewiesza⁵⁹, koadiutor zmarłego biskupa Jana. Natomiast siostrzeniec królewski Aleksander upragnioną nominację biskupią otrzymał dopiero 20 października 1423 r., kiedy papież Marcin V – nie bez zabiegów zarówno króla Władysława Jagiełły, jak i siostry księcia Aleksandra księżnej Cymbarki, żony księcia austriackiego Ernesta Żelaznego⁶⁰ – prekonizował go biskupem trydenckim⁶¹. Nominacja prepozyta gnieźnieńskiego i zarazem kanonika płockiego, niedawnego jeszcze rektora Uniwersytetu Krakowskiego, na biskupstwo w Trydencie była w gronie polskich prałatów tego okresu wydarzeniem bez precedensu i niewątpliwie wiązała się z książęcym pochodzeniem nominata. Dawała mu bowiem ona możliwość samodzielnych w miarę – pomijając zależność biskupstwa trydenckiego od tyrolskich Habsburgów – rządów politycznych. Dzięki niej książę Aleksander stawał się samodzielnym księciem Rzeszy. Również w dynastii Piastów od czasów księcia śląskiego Władysława, arcybiskupa Salzburga, było to pierwsze i zarazem ostatnie tego rodzaju wydarzenie.

Na początku grudnia 1423 r. wiadano już w kraju o nominacji biskupiej księcia Aleksandra, na co wskazuje dokument z 12 grudnia 1423 r., w którym został on nazwany „biskupem Trydentu”⁶². W lutym 1424 r. papież udzielił biskupowi elektowi, który posiadał wówczas tylko niższe święcenia, dyspensy umożliwiającej przyjęcie wszystkich wyższych święceń razem⁶³. Natomiast wiosną 1424 r., po przyjęciu tychże święceń i dopełnieniu formalności związanych z posiadanymi beneficjami w kraju,

⁵⁷ To chyba nie przypadek, że dwaj główni spośród „zbuntowanych” prałatów płockich, a mianowicie prepozyt Sasin z Trębek i archidiacon płocki Stanisław Pawłowski, w 1424 r. byli posłami księcia Aleksandra w Stolicy Apostolskiej po jego nominacji biskupiej. Zob. Bąkowski, *op.cit.*, s. 12.

⁵⁸ Ostatnio na ten temat pisała Salina, *op.cit.*, s. 74–75.

⁵⁹ J. Bieniak, *Jan zwany Pełła z Niewiesza*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 2, Gdańsk 1994, s. 272–273.

⁶⁰ Pośrednio wskazują na to pisma papieskie wysłane do króla Władysława Jagiełły i księcia Ernesta Żelaznego – zapewne 23 października 1423 r. – w związku z prekonizacją biskupią księcia Aleksandra. *Liber cancellariae Stanislai Ciołek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung*, wyd. J. Caro, t. 2, Wiedeń 1874, nr 135–136.

⁶¹ *Bullarium Poloniae*, t. 4 (1417–1431), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, H. Wajs, Rzym–Lublin 1992, nr 1235 (Rzym, 20 października 1423 r.); nr 1237 (Rzym, 23 października 1423 r.).

⁶² *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 5, nr 380 (Gniezno, 12 grudnia 1423 r.).

⁶³ Tekst bulli papieskiej wydał Woś, *Alessandro di Masovia, vescovo – principe di Trento...*, s. 122–123 (Rzym, 17 lutego 1424 r.).

w otoczeniu najbliższych doradców i pod opieką zaciężnych oraz rodzimych świętych (wiózł ze sobą relikwie św. Wojciecha i św. Stanisława), Aleksander Mazowiecki wyruszył z Polski do Trydentu. Po drodze zatrzymał się w Innsbrucku na dworze księcia Fryderyka IV, gdzie 15 czerwca 1424 r. jako *ecclesiae Tridentine electus et confirmatus* zawarł ugodę⁶⁴, która pozwoliła mu na swobodne objęcie rządów w diecezji, ciągle pozostającej pod zwierzchnictwem politycznym tyrolskich Habsburgów. W uroczystość św. Wigiliusza, biskupa i męczennika, patrona diecezji trydenckiej, 26 czerwca 1424 r., odbył się uroczysty ingres Aleksandra do Trydentu i objęcie władzy nad księstwem. Natomiast 27 września 1425 r.⁶⁵, czyli w uroczystość przeniesienia relikwii św. Stanisława, biskupa i męczennika, patrona Królestwa Polskiego, biskup Henryk Scarampi udzielił księciu Aleksandrowi święceń biskupich w katedrze trydenckiej.

Mimo posiadanego biskupstwa książę Aleksander, podobnie jak wcześniej jego stryj książę Henryk Siemowitowic, nie wykluczał chyba porzucenia kariery kościelnej. Pośrednio dowiadujemy się o jego zamiarach w tym względzie z niedatowanego listu króla Władysława Jagiełły, w którym ostrzegął on swego siostrzeńca przed haniebnym zamysłem porzucenia biskupiego urzędu i poślubienia bliżej nieznannej kobiety, przez co nie tylko naraziłby na szwank własne imię, ale również podważyłby królewski autorytet, dzięki któremu osiągnął biskupstwo⁶⁶. Ponieważ nie znamy dokładnej daty wysłania królewskiego listu, trudno coś więcej powiedzieć o tej sprawie poza tym, że wieści o zamiarze „biskupiego ożenku” dotarły na dwór krakowski z Węgier. Dość ostry ton listu wyklucza raczej, że były to tylko zwykłe pomówienia wymierzone w osobę biskupa Trydentu. Plan ewentualnego małżeństwa nigdy nie został jednak przez Aleksandra zrealizowany, choć książę dość swobodnie traktował obrany przez siebie stan duchowny, o czym świadczą także inne zarzuty wysuwane wobec jego osoby. Być może u podłoża ewentualnych zamiarów małżeńskich biskupa leżały jakieś nieznanne nam bliżej plany polityczne, a nie jego skłonności do rozwiązłości seksualnej i nieprzestrzeganie kapłańskiej czystości, co było podnoszone w dotychczasowej literaturze przedmiotu.

Dwudziestoletni okres rządów Aleksandra Mazowieckiego w Trydencie został dość szczegółowo omówiony przez Ludwika Bąkowskiego i ks. Jana Władysława Wosia⁶⁷. W tym miejscu chciałbym zwrócić uwagę na rozbieżności w ocenie tychże rządów zarówno wśród osób współczesnych piastowskiemu biskupowi, jak i wśród

⁶⁴ *Ibidem*, s. 123–126 (Innsbruck, 15 czerwca 1424 r.).

⁶⁵ Bąkowski, *op.cit.*, s. 12–13; Woś, *Alessandro di Masovia, vescovo – principe di Trento...*, s. 35; Wilamowski, *Aleksander...*, s. 321; Prokop, *op.cit.*, s. 37. Inną datę konsekracji (27 września 1424 r.) podał Vareschi, *Aleksander, Herzog von Masowien*, s. 786. W świetle źródeł papieskich, w których przed 27 września 1425 r. książę Aleksander ciągle określany był jako biskup elekt (*Bullarium Poloniae*, t. 4, nr 1453 – Rzym, 1 stycznia 1425 r.; nr 1533 – Rzym, 15 czerwca 1425 r.), a po tej dacie już jako biskup trydencki (*Bullarium Poloniae*, t. 4, nr 1621 – Rzym, 16 listopada 1425 r.), jest ona nie do przyjęcia.

⁶⁶ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae (1376–1430)*, wyd. A. Prochaska, Kraków 1882, Appendix, nr 41 (bez daty). Zob. także Woś, *Alessandro di Masovia, vescovo – principe di Trento...*, s. 133.

⁶⁷ Zob. Bąkowski, *op.cit.*, s. 13 i nast., s. 129 i nast.; Woś, *Alessandro di Masovia, vescovo – principe di Trento...*, s. 47 i nast.

historyków⁶⁸. Ambicje polityczne biskupa Aleksandra, księcia Rzeszy, który starał się uniezależnić od zwierzchnictwa tyrolskich Habsburgów i zbliżyć do króla Niemiec (od 1433 r. cesarza) Zygmunta Luksemburskiego, szukając jednocześnie sojuszników w Wenecji i Mediolanie, doprowadziły do zaostrzenia stosunków z dworem Habsburgów. Jako książę udzielnny korzystał z pełni władzy w stosunkach wewnętrznych w podległym mu księstwie, a przy tym nie potrafił znaleźć wspólnego języka z miejscowymi elitami. Nieprzestrzeganie przez piastowskiego władcę miejscowych zwyczajów, a także faworyzowanie Polaków na dworze i w zarządzie diecezją stały się przyczyną powszechnego niezadowolenia wśród miejscowego duchowieństwa, a w konsekwencji także wypowiedzenia posłuszeństwa księciu biskupowi przez poddanych, którzy w 1436 r. skierowali oficjalną skargę do Fryderyka IV Habsburga jako „protektora i obrońcy Trydentu” z prośbą o interwencję⁶⁹. Stawiane wówczas Aleksandrowi Mazowieckiemu zarzuty dotyczące m.in. łamania prawa, sprzyjania interesom ludności żydowskiej, niemoralnego prowadzenia się, a zwłaszcza nieprzestrzegania kapłańskiej czystości, fałszowania dokumentów, różnego rodzaju nadużyć finansowych, ciągnięcia zysków z zakazanych rozrywek, tolerowania ekscesów wśród żołnierzy i osób z najbliższego otoczenia, przyczyniły się do powstania, żywej potem przez wieki, czarnej legendy polskiego biskupa⁷⁰. Nie były to jednak zarzuty bezpodstawne, a przede wszystkim wygodne z wielu względów dla niezmiennej wobec Trydentu linii politycznej Habsburgów.

Jednak ten sam książę Aleksander, człowiek o wielu słabościach i wygórowanych ambicjach politycznych, jawi się jako reformator i gorący zwolennik koncyliaryzmu oraz odnowy życia religijnego w podległej mu diecezji. To za jego rządów – jak podkreślają polscy biografowie piastowskiego biskupa – dokonano kodyfikacji prawa trydenckiego (*Statut Aleksandryjski*), obowiązującego z drobnymi poprawkami i uzupełnieniami aż do 1796 r., zwołano pierwszy od lat synod diecezjalny (22 kwietnia 1439 r.), wizytowano parafie na terenie diecezji, walczone z niesubordynacją duchownych oraz wszelkimi przejawami herezji, a także otoczono specjalną troską katedrę trydencką, dbając o należyty poziom sprawowanej w niej liturgii⁷¹. Również obecność biskupa Aleksandra na soborze bazylejskim, jego otwartość na idee odnowy Kościoła w duchu koncyliaryzmu, a w okresie kryzysu bazylejskiego także powierzenie mu wspólnie z Ludwikiem Varambone kierownictwa kancelarii i penitencjarii papieża Feliksa V nie mogły pozostawać bez echa w diecezji, którą kierował. Nieprzypadkowo na dworze księcia biskupa już wcześniej pojawiały się wybitne osobistości tej miary co Paweł Włodkowic, były rektor Uniwersytetu Krakowskiego i aktywny uczestnik soboru w Konstancji, czy Jan Kapistran, który głosił kazania do kleru trydenckiego w czasie synodu diecezjalnego z 1439 r. To wszystko znacznie osłabia czarny obraz biskupa

⁶⁸ Jako pierwsi zwrócili na to uwagę Bąkowski (*op.cit.*, s. 13) i Piotrowicz (*op.cit.*, s. 64).

⁶⁹ Woś, *Alessandro di Masovia, vescovo – principe di Trento...*, s. 139–145 (Trydent, po 15 marca 1436 r.).

⁷⁰ Ostatnio na ten temat pisał Prokop, zob. *idem, op.cit.*, s. 38.

⁷¹ Woś, *Aleksander Mazowiecki...*, s. 23 i 26; Prokop, *op.cit.*, s. 39.

Aleksandra utrwalony w historiografii włoskiej i niemieckiej i zmusza do nowych przemyśleń w kwestii oceny tej postaci.

Przy ocenie działalności kościelnej biskupa Trydentu warto też wskazać na najbliższe otoczenie księcia Aleksandra, w którym znalazło się kilku znanych przedstawicieli Kościoła polskiego 1. połowy XV w. Wśród jego bliskich doradców byli m.in. wspomniani już wcześniej mistrzowie uniwersyteccy z Krakowa – Stanisław Sobniowski (prepozyt kapituły trydenckiej) i Jakub Zaborowski (dziekan kapituły trydenckiej)⁷² – oraz kanonik trydencki Jan z Moszny i Miłobędzina⁷³. Pierwszy z wymienionych był dziekanem i profesorem Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego, a po przybyciu do Trydentu w 1424 r. został kanclerzem księstwa. W 1433 r. wyruszył wraz z biskupem Aleksandrem na sobór w Bazylei, gdzie reprezentował diecezję trydencką⁷⁴. Z kolei doktor dekretów Jakub Zaborowski przed przybyciem do Trydentu był dwukrotnie rektorem Uniwersytetu Krakowskiego (1420/1421, 1424/1425), a także wykładowcą prawa na tejsze uczelni oraz wikariuszem generalnym biskupa krakowskiego Wojciecha Jastrzębca (1421)⁷⁵. To właśnie z jego osobą wiąże przygotowanie kodyfikacji prawa trydenckiego (*Statut Aleksandryjski*), a być może także pojawienie się w Trydencie kopiariusza formularza krakowskiego⁷⁶, którego autorstwo przypisuje się Mikołajowi z Bolesławia⁷⁷. Po śmierci biskupa Aleksandra Jakub Zaborowski powrócił do Krakowa. Był prokuratorem kapituły katedralnej krakowskiej na soborze bazylejskim⁷⁸, a także kolejne trzy razy został wybrany na rektora Uniwersytetu Krakowskiego. Trzeci z wymienionych duchownych, mistrz Jan z Moszny i Miłobędzina, był sekretarzem biskupa Aleksandra,

⁷² Stanisław z Sobniowa, pochodzący z diecezji krakowskiej, posiadał początkowo (1424/1425) kanonię w kapitule katedralnej trydenckiej (*Bullarium Poloniae*, t. 4, nr 1444 – Rzym, 16 grudnia 1424 r.; nr 1453 – Rzym, 1 stycznia 1425 r.), ale przed 16 listopada 1425 r. (*Bullarium Poloniae*, t. 4, nr 1621) biskup Aleksander z myślą o nim utworzył nową prałaturę – prepozyturę, uposażając ją z dóbr zniesionego klasztoru benedyktynów za murami Trydentu wraz z należącym do niego kościołem parafialnym w Auer nad Adygą i kaplicą św. Apolinarego na przedmieściach Trydentu. W tym samym czasie Stanisław Sobniowski otrzymał również kanonię w kapitule katedralnej w Płocku (1425/1426). Z kolei Jakub Zaborowski, pochodzący z diecezji poznańskiej, dziekan trydencką objął między 30 grudnia 1426 a 24 listopada 1427 r. Zob. *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. 10: *Akta Kamery Apostolskiej. Annaty z Królestwa Polskiego w XV wieku (1421–1503)*, wyd. M.D. Kowalski, Kraków 2002, nr 219 (Rzym, 24 listopada 1427 r.). Być może w tym samym czasie objął także kanonię w kapitule katedralnej trydenckiej (*Bullarium Poloniae*, t. 4, nr 2118 – Rzym, 1 maja 1428 r.). Zob. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy...*, t. 1, s. 137–139; P. Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428–1500*, Poznań 2012, s. 408–409 i 660–664.

⁷³ Jan z Moszny i Miłobędzina, pochodzący z diecezji poznańskiej, był początkowo proboszczem w Mezzocoronie (1425/1427), natomiast między 26 listopada 1427 r. a 16 grudnia 1429 r. objął kanonię w kapitule trydenckiej. Ponadto między 25 lutego 1430 r. a 9 kwietnia 1431 r. objął prałaturę kustosa w kapitule katedralnej w Płocku. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy...*, t. 1, s. 100–101.

⁷⁴ Wolski, *op.cit.*, s. 537–538.

⁷⁵ Z. Budkowa, *op.cit.* s. 369; E. Knapke, *Akta oficjalatu i wikariatu generalnego krakowskiego do połowy XVI wieku*, Kraków 2010, s. 205.

⁷⁶ „*Liber desperata antiqua continens*” *Alexandro Masoviensi episcopo Tridentino dicatus*, wyd. E. Winkler (*Elementa ad Fontium Editiones*, t. 2), Rzym 1960.

⁷⁷ K. Ożóg, *Uczenni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagielly (1384–1434)*, Kraków 2004, s. 156.

⁷⁸ B. Przybyszewski, *Kapituła krakowska za kanonikatu Jana Długosza (1436–1480)*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, red. S. Gawęda, Warszawa 1980, s. 43–44 i 74.

a potem pośredniczył w kontaktach między biskupem Trydentu a jego książęcymi braćmi z Mazowsza. W 1431 r. został mianowany pełnomocnikiem kapituły płockiej i książąt mazowieckich na sobór w Bazylei, a w 1433 r. został także zastępcą przedstawiciela diecezji trydenckiej, Stanisława z Sobniowa⁷⁹. Poza wymienionymi duchownymi w najbliższym otoczeniu księcia biskupa Aleksandra działało jeszcze kilkunastu innych Polaków, którzy wspierali go w obowiązkach kościelnych i w zarządzie księstwem⁸⁰. Nie brakowało wśród nich osób oddanych osobie księcia biskupa, z którym wiązało ich wiele wspólnych doświadczeń zarówno z okresu jego pobytu w Krakowie, jak i w Trydencie. Pojawiały się jednak i takie osoby, które w służbie na dworze Aleksandra widziały przede wszystkim szansę awansu w karierze kościelnej lub dworskiej. Nie dotyczyło to oczywiście tylko Polaków, czego najlepszym przykładem był Eneaszy Sylwiusz Piccolomini, późniejszy papież Pius II, który był bliskim towarzyszem piastowskiego księcia w ostatnich latach jego życia⁸¹.

Wybuch schizmy bazylejskiej rozpoczął nowy i, jak się wkrótce okazało, ostatni okres życia księcia Aleksandra Siemowitowica. Gdy doszło do konfliktu między ojcami soborowymi a papieżem Eugeniuszem IV, książę Aleksander jako jeden z pierwszych opowiedział się po stronie soboru i papieża soborowego Feliksa V. Jego aktywność na soborze bazylejskim wynikała jednak nie tylko z przywiązania do idei koncyliaryzmu, ale również – jak ostatnio podkreśliła Anna Salina – z faktu niemożności sprawowania władzy w zbuntowanym przeciw niemu Trydencie, uwikłanym dodatkowo w wojnę z Wenecją⁸². Za swoją wierność i oddanie dla idei koncyliaryzmu 3 grudnia 1439 r. otrzymał od soboru godność patriarchy Akwilei z możliwością sprawowania dalszych rządów w diecezji trydenckiej⁸³. Natomiast 14 lipca 1440 r. został mianowany legatem papieża Feliksa V do króla Fryderyka III Habsburga oraz do Węgier, Czech, Polski, Moraw, Austrii i Akwilei⁸⁴. Po trzech miesiącach – 12 października 1440 r. – papież Feliks V kreował Aleksandra Mazowieckiego kardynałem tytułu św. Wawrzyńca w Damaszku⁸⁵. Natomiast w 1442 r. mianował go biskupem w szwajcarskiej diecezji Chur i prepozytem kościoła św. Stefana w Wiedniu (dzisiejszej katedry wiedeńskiej)⁸⁶. Z powodu trwającej schizmy książę Aleksander objął faktycznie tylko ostatnią prebendę i jedynie dzięki poparciu swego siostrzeńca, Fryderyka III Habsburga, syna księżnej Cymbarki. Mimo pierwszej nominacji z 1440 r. swoją legację w imieniu soboru bazylejskiego kardynał Aleksander

⁷⁹ Radziwiński, *Praląci i kanonicy...*, t. 1, s. 101.

⁸⁰ Szerzej na ten temat Bąkowski, *op.cit.*, s. 137 i nast.

⁸¹ Woś, *Aleksander Mazowiecki...*, s. 28–29.

⁸² Salina, *op.cit.*, s. 242–243.

⁸³ *Bullarium Poloniae*, t. 5 (1431–1449), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, M. Kowalczyk, A. i H. Wajs, Rzym–Lublin 1995, nr 1548 (Bazylea, 3 grudnia 1439 r.).

⁸⁴ *Ibidem*, nr 1299 (Bazylea, 14 lipca 1440 r.).

⁸⁵ Długosii, *Annales...*, lib. 11–12 (1431–1444), Warszawa 2001, s. 274–275.

⁸⁶ Bąkowski, *op.cit.*, s. 20–21; Piotrowicz, *op.cit.*, s. 64; Wilamowski, *Aleksander...*, s. 323; Woś, *Aleksander Mazowiecki...*, s. 28; Prokop, *op.cit.*, s. 40.

Mazowiecki rozpoczął dopiero w 1442 r. Również w roku następnym został wysłany przez ojców soboru bazylejskiego jako legat na Austrię, Polskę i Węgry⁸⁷. Jednak ani na dworze wiedeńskim, ani na dworze krakowskim, gdzie *de facto* nigdy nie dotarł, jego misja nie przyniosła oczekiwanych przez bazylejczyków skutków⁸⁸. W maju 1443 r., w czasie kolejnego pobytu w Wiedniu, kardynał Aleksander stał się ostro z obecnym tam legatem papieża Eugeniusza IV, kardynałem Juliuszem Cesarinim, któremu groził nawet – jak zaświadczają świadkowie tych wydarzeń – użyciem siły⁸⁹. Zachowanie kardynała Aleksandra nie wzbudzało zachwyty ani na dworze Fryderyka III, ani wśród mieszkańców Wiednia. Niedługo potem piastowski książę zapadł na zdrowiu i został zmuszony do pozostania w Wiedniu na dłużej. Choroba czyniła coraz większe postępy i już w maju wszyscy mieli świadomość, że nie uda się jej zahamować. Kardynał Aleksander Siemowitowic zmarł w Wiedniu 2 czerwca 1444 r., dożywszy 50 lat, a dwa dni później (4 czerwca) został pochowany w wiedeńskim kościele św. Stefana, ale bez szat i insygniów kardynalskich⁹⁰. Do dziś w katedrze wiedeńskiej, w lewej nawie, zachował się jego nagrobek wykonany z czerwonego marmuru, nieco już zniszczony i nieczytelny, przedstawiający piastowskiego księcia w stroju kardynalskim⁹¹. Pamięć o piastowskim biskupie (kardynale) nie była jednak wśród wiedeńczyków zbyt żywa, co zapewne wynikało z faktu, że początkowo z osobą księcia wiązano różne nieszczęścia, które spadły na miasto⁹².

Trzecim biskupem z rodu Piastów mazowieckich był książę Kazimierz III, syn księcia Bolesława IV i księżniczki ruskiej Barbary Aleksandrówny⁹³. Urodził się między 10 czerwca 1448 r. a 8 czerwca 1449 r., najprawdopodobniej w 1. połowie 1449 r.⁹⁴ W okresie niepełnoletności współrządził Mazowszem razem ze swoimi książęcymi braćmi: Konradem III Rudym, Bolesławem V i Januszem II. W 1471 r. w wyniku podziału schedy po ojcu objął w posiadanie zamek płocki wraz z przynależnymi mu wsiami w powiatach gostynińskim i sochaczewskim, przejął prawo patronatu nad katedrą płocką, a także otrzymał we władanie ziemię płocką (z pow. płońskim), wiską, wyszogrodzką i zawkrzeńską⁹⁵. Jego samodzielne rządy na tych ziemiach trwały

⁸⁷ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. 4 (1386–1450), Kraków 1905, nr 1441 (Bazylea, 5 kwietnia 1443 r.), nr 1442 (Bazylea, 10 kwietnia 1443 r.). Zob. także T. Wunsch, *Konziliarismus und Polen. Personen, Politik und Programme aus Polen zur Verfassungsfrage der Kirche in der Zeit der mittelalterlichen Reformkonzilien*, Paderborn 1998, s. 109.

⁸⁸ Zob. Graff, *op.cit.*, s. 242.

⁸⁹ Bąkowski, *op.cit.*, s. 32.

⁹⁰ Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 120. Zob. także Bąkowski, *op.cit.*, s. 34; Woś, *Alessandro di Masovia, vescovo – principe di Trento...*, s. 155–157 (Wiedeń, 4–6 czerwca 1444 r.).

⁹¹ Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 517–518. Zob. także P. Mrozowski, *Dziedzictwo artystyczne Piastów mazowieckich*, w: *Dziedzictwo Piastów mazowieckich...*, s. 40–42.

⁹² Bąkowski, *op.cit.*, s. 34.

⁹³ Na jego temat zob. B. Sobol, *Kazimierz III*, w: PSB, t. 12, Wrocław 1966–1967, s. 284–286; M. Wilamowski, *Kazimierz III*, w: *Piastowie...*, s. 339–340; Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 174–178; Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 370–373 i 487–488; Grzybowski, *Zygner, op.cit.*, s. 54–55.

⁹⁴ Sobol, *op.cit.*, s. 285; Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 175–177.

⁹⁵ IMT, wyd. J. Sawicki, t. 1 (1228–1471), Warszawa 1972, nr 126 (Zakroczym, 3 kwietnia 1471 r.).

krótko. Już bowiem w 1474 r., wskutek zaciągniętych uprzednio zobowiązań, odstąpił ziemię wyszogrodzką bratu Konradowi⁹⁶, a rok później pozostałe ziemie sprzedał drugiemu z braci, Januszowi II⁹⁷. Zdążył jednak zwołać dwa zjazdy dzielnicowe w Raciążu (10 marca 1472 r. i 25 lutego 1474 r.), a także – wraz z księciem Januszem II – zawarł porozumienie regulujące mazowiecko-pruskie spory graniczne (1472)⁹⁸.

Kazimierz Bolesławowic, przeznaczony w młodości do stanu duchownego, był przygotowany do sprawowania ważnych funkcji kościelnych – zdobywał stosowne wykształcenie na dworze książęcym, być może pod kierunkiem Mikołaja z Załęża lub Piotra z Chodkowa⁹⁹. Jeszcze przed 1471 r. przyjął święcenia diakonatu i zasiadał w kapitule katedralnej płockiej jako kanonik¹⁰⁰. Po śmierci biskupa Ścibora z Gościńcyc mimo braku wieku kanonicznego w dniu elekcji 10 czerwca 1471 r. został wybrany przez kapitułę katedralną – choć niejednogłośnie, jak odnotował Jan Długosz – na biskupa płockiego¹⁰¹. Do jego kontrkandydatów należał Andrzej Oporowski, popierany przez króla Kazimierza Jagiellończyka, natomiast większość kapituły opowiedziała się początkowo za archidiakonem płockim Ściborem z Belska (młodszy), który wskutek książęcych nalegań zrzekł się wyboru. W sprawie papieskiej prekonizacji poparł księcia Kazimierza Bolesławowica cesarz Fryderyk III Habsburg, spokrewniony po kądzieli z książętami mazowieckimi¹⁰². To właśnie dzięki jego wstawiennictwu papież Sykstus IV wydał 16 grudnia 1471 r. dokument konfirmacyjny dla elekta płockiego¹⁰³, natomiast Andrzeja Oporowskiego mianował biskupem warmińskim¹⁰⁴. Co do przeszkody wieku papież postanowił, że po skończeniu 27. roku życia książę Kazimierz otrzyma sakrę biskupią. Dlatego przez cztery lata rządził biskupstwem bez sakry, tytułując się jako władca Mazowsza oraz *electus (confirmatus) ecclesie Plocensis*¹⁰⁵. Po raz pierwszy jako „elekt Kościoła płockiego” książę Kazimierz pojawił się we wpisie do metryki książęcej pod datą 12 czerwca 1471 r.¹⁰⁶. Natomiast jako *electus ecclesie*

⁹⁶ *Ibidem*, t. 2 (1471–1526), Warszawa 1973, nr 135 (Płock, 28 września 1474 r.).

⁹⁷ A. Wolff, *Metryka Mazowiecka. Układ pierwotny, sposób rejestracji*, Warszawa 1929, s. 67.

⁹⁸ Sobol, *op.cit.*, s. 285.

⁹⁹ Zob. M. Woźniakowa, *Mikołaj z Załęża*, w: PSB, t. 21, Wrocław 1976, s. 151–152; A. Sołtan, *Piotr z Chodkowa*, w: PSB, t. 26, Wrocław 1981, s. 392.

¹⁰⁰ Nie jest prawdą, że w chwili elekcji biskupiej książę Kazimierz był dziekanem kapituły katedralnej płockiej (Wilamowski, *Kazimierz III...*, s. 340), gdyż dowodnie w tym czasie prałaturę tę posiadał książę ruski Janusz Hurkowiec. Zob. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy...*, t. 1, s. 104.

¹⁰¹ Samą elekcję, jej okoliczności oraz papieską prowizję omówił dość dokładnie współczesny świadek tych wydarzeń, Jan Długosz. Zob. Długossii, *Annales...*, lib. 12 (1462–1480), Kraków 2005, s. 280–281.

¹⁰² Zob. A. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1930 (wyd. 2), s. 52; Sobol, *op.cit.*, s. 285; Wilamowski, *Kazimierz III...*, s. 340; Salina, *op.cit.*, s. 82–83; P. Węcowski, *Mazowsze w Koronie. Propaganda i legitymizacja władzy Kazimierza Jagiellończyka na Mazowszu*, Kraków 2004, s. 69.

¹⁰³ W. Abraham, *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913*, „Archiwum Komisji Historycznej AU”, seria 2, t. 1, Kraków 1923, s. 31 (Rzym, 16 grudnia 1471 r.).

¹⁰⁴ H. Kowalska, *Andrzej Oporowski*, w: PSB, t. 24, Wrocław 1979, s. 132–133.

¹⁰⁵ P. Chojnacki, *Dokumenty i kancelaria biskupów płockich w późnym średniowieczu (1439–1522)*, Warszawa 2004, mps pr. doktorskiej, s. 36; Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 371.

¹⁰⁶ Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 371, przyp. 1181.

Plocensis per sedem apostolicam conformatus pojawił się na dokumentach wydanych 8 września 1472 r. w Płocku, jednym nadającym braciom Marcinowi, Andrzejowi, Stefanowi i Stanisławowi z Rostkowa wójtostwo we wsi Złotoria¹⁰⁷, a drugim potwierdzającym zapis kanclerza dworskiego i Księstwa Mazowieckiego Racibora z Golejowa na rzecz miasta Płocka¹⁰⁸. Po raz ostatni jako biskup elekt książę Kazimierz pojawił się w instrumencie notarialnym z 8 lutego 1475 r., potwierdzającym opatowi czerwińskiemu Rafałowi dokumenty księcia Bolesława I (1240) i Bolesława IV (1448)¹⁰⁹. W 1474 r. wysłany przez księcia Kazimierza do Rzymu doktor dekretów Maciej ze Służewa, archidiacon pułtusi, przywiózł wyczekiwaną bullę konsekuracyjną oraz dyspensę papieską od wieku¹¹⁰. Uroczystej konsekracji Kazimierza Bolesławowicza na biskupa płockiego – jak zanotował Jan Długosz – dokonał biskup poznański Andrzej z Bnina. Odbyła się ona 10 września 1475 r. w kolegiacie pułtuskiej¹¹¹. Być może to właśnie z uroczystością święceń biskupich księcia Kazimierza należy łączyć powstanie w jednym z krakowskich warsztatów iluminatorskich słynnego *Brewiarza księcia Kazimierza*, datowanego na ok. 1475 r., który jeszcze do czasów II wojny światowej znajdował się w zbiorach biblioteki seminarium duchownego w Płocku, a w 1940 r. został zrabowany przez Niemców i obecnie uchodzi za zaginiony¹¹².

Wbrew powszechnemu przekonaniu historyków o opieszałości biskupa Kazimierza w sprawach kościelnych warto zauważyć, że przynajmniej w pierwszym okresie rządów starał się on kontynuować dzieło swoich poprzedników „celem naprawy obyczajów kleru i wiernych świeckich oraz dla wykorzenia wad”¹¹³, czemu służył m.in. zwołany przez niego do kolegiaty pułtuskiej synod diecezjalny (2–4 maja 1473 r.). Epilogiem były liczne sprawy sądowe z udziałem biskupa elekta i sędziów synodalnych, które toczyły się w Pułtusk w maju i lipcu 1473 r. Dodajmy, że najprawdopodobniej zwołał on jeszcze jeden synod, który odbył się w kolegiacie pułtuskiej 17–19 listopada 1476 r.¹¹⁴. Również uważna lektura akt biskupich i konsystorskich z okresu jego rządów może przemawiać na korzyść biskupa w podejmowaniu decyzji mających wpływ na stan życia religijnego w diecezji płockiej. W wielu sprawach zasięgał on rady kapituły katedralnej (po części wynikało to z norm prawa kościelnego) oraz duchownych ze swojego najbliższego otoczenia. Dotyczyły to m.in. troski o czystość wiary, związanej z pojawiającymi się na terenie

¹⁰⁷ KDKM, nr 227 (Płock, 8 września 1472 r.).

¹⁰⁸ *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, wyd. S.M. Szacherska, t. 1 (1065–1495), Warszawa 1975, nr 195 (Płock, 8 września 1472 r.).

¹⁰⁹ Chojnacki, *op.cit.*, s. 143–144 (Warszawa, 8 lutego 1475 r.); Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 372.

¹¹⁰ Sobol, *op.cit.*, s. 285.

¹¹¹ Długossii, *Annales...*, lib. 12, s. 281; Nowowiejski, *Płock...*, s. 52; Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 55.

¹¹² Zob. Nowowiejski, *Płock...*, s. 479; Mrozowski, *op.cit.*, s. 37.

¹¹³ *Acta capitulorum...*, t. 3, cz. 1: *Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesis Plocensis, Wladislavinsis et Gneznensis (1422–1533)*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1908, nr 101 (Pułtusk, 3 maja 1473 r.).

¹¹⁴ L. Zygner, *Działalność synodalna biskupów płockich w XIV–XV wieku*, „Studia Płockie”, 2012, t. 40, s. 284.

diecezji przejawami herezji¹¹⁵. Za rządów księcia biskupa Kazimierza erygowano parafie w Radzyminie (1473)¹¹⁶, Grajewie (1479) i Jadowie (1479)¹¹⁷. Zachowane dokumenty wskazują, że swoją troską biskup otaczał m.in. kolegium wikariuszy katedry płockiej, plebanów nowo erygowanych parafii, mieszczan pułtuskich czy członków bractwa krawieckiego w Ciechanowie¹¹⁸.

Książęce przyzwyczajenia biskupa Kazimierza, ale przede wszystkim zaciągnięte wcześniej zobowiązania finansowe, nieumiejętna i prowadzona ze szkodą dla integralności dóbr biskupich działalność gospodarcza były przyczyną jego ostrego konfliktu z kapitułą katedralną¹¹⁹. Szczególnie niepokoiło członków gremium kapitulnego uleganie biskupa wpływom świeckich doradców, a zwłaszcza ulubieńca księcia Kazimierza sołtysa Jana z Moszczyna, którego biskup „ślepo miłował”, jak pisał Jan Długosz¹²⁰. Do konfliktu tego włączył się papież, który doprowadził do odebrania ordynariuszowi płockiemu zarządu dobrami diecezji i powierzenia ich administrowania wikariuszowi kapitulnemu, którym był doktor dekretów Mikołaj z Mirzyńca¹²¹, cieszący się wielkim autorytetem wśród duchowieństwa diecezji płockiej. Biskup Kazimierz Bolesławowic, ostatni książę mazowiecki na tronie biskupim, zmarł 9 czerwca 1480 r. (data dzienna podana w nekrologu czerwińskim) we wsi Joniec koło Płońska¹²². W chwili śmierci książę miał nie więcej niż 32 lata, a biskupstwem płockim rządził niecałe dziewięć lat. Po przewiezieniu zwłok biskupa do Pułtusa, w dniu 11 czerwca 1480 r. został on uroczyście pochowany w tamtejszej kolegiacie Zwiastowania NMP¹²³. Po jego śmierci nikt spośród synów książęcych mazowieckich Piastów nie wybierał już kariery kościelnej, poza jednym wyjątkiem – nieślubnym synem księcia Konrada III Rudego, Hieronimem (Jarozem) Łoskim, altarystą w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie i w Mąkodach (dziś Mokobodach) oraz prowizorem szpitala w Róźnie¹²⁴.

Przedstawione trzy sylwetki biskupów wywodzących się z dynastii Piastów mazowieckich pozwalają na wyciągnięcie kilku bardziej ogólnych wniosków. Biorąc

¹¹⁵ Mówią o tym liczne wzmianki w aktach kapituły katedralnej płockiej. Zob. *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438–1523; 1438–1525)*, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Historycznej AU”, t. 6, Kraków 1891, nr 427 (Płock, 9 września 1472 r.) – nr 455 (Płock, 3 lutego 1479 r.).

¹¹⁶ T. Żebrowski, *Kościół (XIV – początek XVI w.)*, w: *Dzieje Mazowsza*, t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006, s. 479.

¹¹⁷ AD w Płocku, Zbiór dokumentów erekcyjnych parafii diecezji płockiej, Akt erekcyjny parafii Grajewo (Płock, 5 lutego 1479 r.); Akt erekcyjny parafii w Jadowie (Płock, 5 lutego 1479 r.).

¹¹⁸ Chojnacki, *op.cit.*, s. 141–147. Zob. także Grzybowski, Zygnier, *op.cit.*, s. 117.

¹¹⁹ Sobol, *op.cit.*, s. 286; Wilamowski, *Kazimierz III...*, s. 340.

¹²⁰ Długossii, *Annales...*, lib. 12, p. 2, s. 281.

¹²¹ Na jego temat zob. S.M. Szacherska, *Mikołaj z Mirzyńca*, w: PSB, t. 21, Wrocław 1976, s. 126–127; Radziwiński, *Prałaci i kanonicy...*, t. 2, s. 114–116.

¹²² Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 178; Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 487–488.

¹²³ Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 178.

¹²⁴ Na jego temat zob. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich...*, s. 191–194; Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 496–501; Salina, *op.cit.*, s. 249.

pod uwagę kariery kościelne książąt śląskich z XIV–XV w., w tym również biskupie, można przez analogię zaryzykować twierdzenie – ostatnio wyraźnie sformułowane przez Annę Salinę¹²⁵ – że jedną z przyczyn karier kościelnych Piastów mazowieckich, zwieńczonych nominacjami biskupimi, była chęć uniknięcia nadmiernego rozdrobnienia dzielnicy mazowieckiej. Przypomnijmy, że zgodnie z wolą księcia Siemowita III wybór przez jego syna, księcia Henryka, życia świeckiego oznaczał w praktyce okrojenie włości jego książęcych braci – Siemowita IV i Janusza I. Jeszcze bardziej widoczne było to w wypadku księcia Aleksandra Siemowitowica, który miał czterech braci do podziału schedy po ojcu (Siemowita V, Kazimierza II, Trojdena II i Władysława I), a także księcia Kazimierza Bolesławowica, mającego trzech braci do podziału ojcowizny (Konrada III Rudego, Bolesława V i Janusza II). Promowanie do godności kościelnych synów książęcych było ponadto okazją do przejęcia przez Piastów mazowieckich dochodów płynących z dóbr biskupich, co w dobie kryzysu finansowego dworu książęcego nie było bez znaczenia, a także zwiększenia wpływu rządzącej dynastii na obsadzanie odpowiednio uposażonych prałatur i kanonii w kapitule katedralnej. Warto tu przypomnieć również tezę sformułowaną przez Andrzeja Radziwińskiego, że obejmowanie prałatur i kanonii w kapitule katedralnej przez synów książęcych wynikało głównie z prawa patronatu, który posiadali książęta mazowieccy¹²⁶. Liczył się też prestiż dynastii, co najlepiej widoczne było w przypadku kariery Aleksandra Siemowitowica, którego kariera kościelna w dużej mierze zależała nie tyle od pozycji dworu książęcego w Płocku, ile przede wszystkim od poparcia dworu królewskiego Władysława Jagiełły oraz członków dynastii Habsburgów, spowinowaconych oraz spokrewnionych z Piastami mazowieckimi¹²⁷. Z kolei w wypadku niezbyt szczęśliwie zakończonej kariery kościelnej Henryka Siemowitowica pewne znaczenie dla jej przebiegu mogła mieć chęć zadośćuczynienia ze strony jego ojca za grzech niesprawiedliwego wyroku wydanego na jego matkę¹²⁸. Nie ma więc wątpliwości, że u podstaw przedstawionych karier kościelnych Piastów mazowieckich, zwieńczonych biskupimi nominacjami, leżały przede wszystkim czynniki polityczne (dynastyczne) oraz ekonomiczne. To wpływało również na postrzeganie przez nich posiadanych godności kościelnych, które traktowali oni jako szansę podniesienia swego prestiżu i uprawiania w miarę możliwości niezależnej polityki.

¹²⁵ Salina, *op.cit.*, s. 234.

¹²⁶ Radziwiński, *Duces w kapitule katedralnej...*, s. 194.

¹²⁷ Salina, *op.cit.*, s. 241.

¹²⁸ *Ibidem*, s. 234.

Leszek Zygmier

THE MASOVIAN BRANCH OF THE PIAST DYNASTY IN BISHOPRICS

Abstract

Of the eleven bishops who came from the Piast dynasty, three were from the Masovian branch: Henryk Siemowitowic, Alexander Mazowiecki (also appointed cardinal) and Kazimierz Bolesławowic. One of the reasons why these members of the Masovian branch of the Piast dynasty took up ecclesiastical careers—which culminated with their nomination as bishops—was the desire to avoid excessive fragmentation of the province. Promoting the sons of dukes to such appointments also gave the Masovian branch of the Piast dynasty an opportunity to benefit from the bishops' estates which, during the ducal court's financial crisis, was not without significance. It also meant an increased influence of the ruling dynasty on the appointment of prelates and canons to the cathedral chapter.

The dynasty's prestige also counted for a lot. This was best seen in the case of Alexander Siemowitowic, whose ecclesiastical career was largely dependent not only on the position of the ducal court in Płock, but above all on the support of the court of Władysław Jagiełło and members of the Habsburg dynasty, who were related to the Masovian branch of the Piast dynasty either directly or by marriage. In the case of the unfortunate end of Henryk Siemowitowic's church career, the desire to atone for the sin of his father: namely, for the unjust sentence passed by him on his mother, may have been a significant factor. There is no doubt whatsoever that the reasons for the ecclesiastical careers of members of the Masovian branch of the Piast dynasty were based primarily on political (dynastic) and economic considerations. This also caused them to take advantage of their ecclesiastical rank which they treated as an opportunity to raise their own prestige and practise independent politics as much as possible.